

ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1967 - 1968

Ι. ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1967

Α'.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΝΗΣΟΝ ΣΕΡΙΦΟΝ
(2 - 9 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1967)

ΥΠΟ ΣΤΕΦ. Δ. ΗΜΕΛΛΟΥ

Μετὰ πρότασιν τῆς Ἐφορευτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Κέντρου Ἑρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας καὶ ἀπόφασιν τῆς Συνέλευσιν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (συγεδρ. 816/14 - 7 - 67), κοινοποιήσας καὶ διὰ τοῦ ὑπ' ἀρ. 56427/26 - 7 - 67 ἐγγράφου, μετέβην εἰς τὴν νήσον Σέριφον, πρὸς διεξαγωγὴν λαογραφικῆς ἐρευνῆς καὶ συλλογὴν σχετικῆς ὕλης. Ἡ ἀποστολὴ μου διήρκεσεν ὀκτὼ ἡμέρας, διὸ περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν πρωτεύουσάν τῆς νήσου, ἣτις καλεῖται, ὡς συνηθίζεται περὶ τῶν νήσων, Σέριφος ἢ Χώρα.

Τὸ χωρίον ἀριθμεῖ σήμερον περὶ τοὺς 1000 κατοίκους, οἱ πλεῖστοι τῶν ὁποίων εἶναι μεταλλωρύχοι καὶ γεωργοί. Ὡς γνωστόν, ἐν τῇ νήσῳ ὑπάρχουν σημαντικὰ μεταλλεῖα σιδήρου, τὰ ὅποια ἔχουν παύσει μὲν λειτουργοῦντα, προσωρινῶς ἴσως, πρὸ τοῦ 1940 ὁμῶς ἀπασχολοῦν πολλὰς ἑκατοντάδας ἐργατῶν ἐντοπίων καὶ ἐξ ἄλλων νήσων τῶν Κυκλάδων προερχομένων.

Παρὰ τὸν βραχὺν χρόνον παραμονῆς μου ἐν τῇ νήσῳ ἐπέτυχον τὴν συγκέντρωσιν σημαντικῆς λαογραφικῆς ὕλης, ἣτις, καταγραφεῖσα εἰς 127 σελίδας τετραδ. σχήμ. 8ου μεγ., κατετέθη ὡς χειρόγραφον εἰς τὸ Κέντρον Ἑρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας (ἐφεξῆς συντομογραφικῶς ΚΛ) ὑπ' αὐξ. ἀρ. 3190.

Ἡ ὕλη αὕτη, ἀναφερομένη εἰς πολλὰς ἐκφάνσεις τοῦ κατὰ παράδοσιν βίου τοῦ λαοῦ, περιλαμβάνει εἰδικώτερον: Παραδόσεις 56, πολύστιχα ᾠσματα 28, δίστιχα 50, παροιμίας 19, ἐπιδάς 4, αἰνίγματα 4, παραμύθια 1, εὐτραπέλους διηγήσεις 2, λατρευτικὰ ἔθιμα ποικίλα, μαγικὰς καὶ δεισιδαίμονας συνθηεῖας, μαντεῖαν, μετεωρολογίαν, εἰδήσεις περὶ τοῦ γεωργικοῦ βίου, ἔθιμα κατὰ τὴν γέννησιν, τὸν γάμον καὶ τὴν τελευτήν, πληροφορίας περὶ τοῦ ἐνδύματος καὶ ἄλλα.

Ἐπὶ πλέον ἠχογράφησα ἐπὶ ταινιῶν μαγνητοφώνου 38 μελωδίας ἀσμάτων καὶ λαϊκῶν χορῶν¹.

Ἐκ τῆς συλλεχθείσης ταύτης ὕλης² σημειωτέα ἰδιαιτέρως αἱ τοπικαὶ παραδόσεις, αἵτινες παρουσιάζονται ἐνδιαφέρονται. Μία αὐτῶν ἀναφέρεται εἰς τὸ καλούμενον κάστρον τῆς Γριᾶς (εἰκ. 1 καὶ 2). Τοῦτο ὀφείλει τὴν ὀνομασίαν του εἰς τὸ γεγονός ὅτι γραῖα ὑπέδειξεν εἰς τοὺς πολιορκκοῦντας αὐτὸ πειρατὰς τὸν τρό-

Εἰκ. 1. Τὸ κάστρον τῆς Γριᾶς.

Εἰκ. 2. Τὸ κάστρον τῆς Γριᾶς.

¹ Ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης εὐχαριστῶ θερμῶς τὸν ἐφημέριον τῆς Σερίφου (πρωτεύουσας) αἰδ. Γαβριὴλ Ραβιόλον, τὸν κ. Γεώργιον Παπαδάκην, καὶ τὴν δα Χρ. Κοσκόρου διὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν παρασχεθεῖσάν μοι βοήθειαν πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς ἀποστολῆς μου.

² Σημειωτέον ὅτι ἐν τῷ ΚΛ εὗρηνται μόνον δύο χειρόγραφοι συλλογαί, καὶ αὗται οὐχὶ σημαντικαί, περιέχουσαι ὕλην ἐκ Σερίφου, ἥτοι: Χειρ. ἀρ. 835 (Γεωργ. Ἱ. Σταυ-

πον ἀλώσεως αὐτοῦ, συμβουλεύσασα αὐτοὺς νὰ ἀποκόψουν τοὺς σωλῆνας, δι' ὧν ὑδρεύετο τὸ κάστρον, ἵνα ἐξαναγκασθοῦν εἰς παράδοσιν οἱ ἐντὸς αὐτοῦ ἐγκεκλεισμένοι, ὅπερ καὶ ἐγένετο. Πρὸς τὴν παράδοσιν ταύτην συνάπτονται ἀναποσπᾶστως οἱ ἀρχικοὶ μόνον στίχοι δημῳδούς ἄσματος, ὅπερ ἀποτελεῖ παραλλαγὴν τοῦ ἄσματος τοῦ κάστρου τῆς Ὠριᾶς (χειρ., σ. 7 καὶ 35)¹.

Εἰκ. 3. Ἡ σπηλιὰ τοῦ Κύκλωπα.

Πρὸς τοὺς Κύκλωπας καὶ τὸν Πολύτημον συνδέεται σπήλαιον τῆς νήσου καλούμενον κοινῶς «σπηλιὰ τοῦ Κύκλωπα» (εἰκ. 3). Ἀναφέρεται ὅτι ἐν τῷ σπηλαίῳ τούτῳ ἔλαβε χώραν τὸ γνωστὸν ἐκ τῆς μυθολογίας ἐπεισόδιον τοῦ Ὀδυσ-

ρακάκη, Λεξιλόγιον Σερίφου καὶ Ἰου, 1887, σχ. 4ον, σ. 3) καὶ χειρ. ἀρ. 1148 (συλλ. Μαρίας Λιουδάκη, 1938, σ. 194· τὸ πλεῖστον ὕλικόν τούτου ἐξ ἄλλων τόπων). Πρβλ. καὶ χειρ. ΚΑ ὑπ' ἀρ. 960 (ἀνήκει εἰς τὸ Κέντρον Συντάξεως τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν), ἐξ οὗ ἔχει ἀντιγραφῇ ἢ ἐν αὐτῷ λαογραφικῇ ὕλῃ ἐκ Σερίφου. Λαογραφικὴν ὕλην εὗρισκει τις καὶ εἰς τὰ βιβλία: α) *Τρύφωνος Ε. Εὐαγγελίδου*, Ἡ Νῆσος Σέριφος καὶ αἱ περὶ αὐτὴν νησίδες, ἐν Ἐρμουπόλει 1909 β) *Φωκίωνος Γαλανοῦ*, Σέριφος, μέρος Α', Ἀθῆναι 1962, ἰδίᾳ ἐν σ. 185-202.

¹ Περὶ τῆς παραδόσεως ἰδὲ εἰς *Στεφ. Δ. Ἡμέλλον*, Ἡ περὶ πειρατῶν λαϊκὴ παράδοσις, ἐν Ἀθήναις 1968, σ. 42 κ. ἑξ., ἐνθα καὶ βιβλιογραφία. Πρβλ. αὐτόθι καὶ σ. 32-33 ζ' καὶ γενικώτερον περὶ τῆς δράσεως τῆς γραίας σ. 29 κ. ἑξ. Ἐκ τῆς παρατιθεμένης βιβλιογραφίας ἰδὲ κυρίως τὴν πρόσφατον μελέτην τοῦ *Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη*, Ἡ γραῖα ὡς προδότις εἰς δημῳδαὶς νεοελληνικὰς παραδόσεις, Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχεῖου, τόμ. 17 (1964), σ. 3-7 (= *Die alte Frau als Verräterin in einigen neugriechischen Volkssagen*, Λαογρ., τόμ. 22 (1965), σ. 527-530).

σέως καὶ τοῦ Πολυφήμου (χειρ., σελ. 10, 34-35). Τὸ σπήλαιον ὁμως τοῦτο ἀνεκαλύφθη μόλις τῷ 1893 κατὰ τὰς εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην ἐκσκαφὰς πρὸς ἐξόρυξιν σιδηρομεταλλεύματος¹. Προφανῶς ἡμιλόγιός τις γνωρίζων τὸν μῦθον ἐκ τῆς διδασκαλίας ἐν τῷ σχολείῳ ἢ ἄλλως προσήρμωσεν αὐτὸν ἐνταῦθα, εἰς τοῦτο δ' ὑπεβοήθησαν ἴσως ἡ θέσις τοῦ σπηλαίου ὑπὲρ τὴν θάλασσαν, ἢ ὑπαρξίς

Εἰκ. 4. Ὁ Ψαροῦ πύργος.

ὑπεράνω αὐτοῦ ἐν ἐρειπίοις νῦν κατακειμένου ὀρθογωνίου πύργου ἐκ μεγάλων λαξευτῶν λίθων ἐκτισμένου, τοῦ καλουμένου «Ψαροῦ πύργου»² (εἰκ. 4) κ. ἄ.

Ἐκ τῶν λοιπῶν παραδόσεων ἀξιοσημείωτοι εἶναι αἱ περὶ παλαιότερας συνηθείας τοῦ φονεῦν τοὺς γέροντας (χειρ., σ. 7), περὶ Νεραίδων (χειρ., σ. 15), περὶ τῶν θαυμάτων τῆς αὐτόθι ὑπαρχούσης περιφήμου μονῆς τοῦ Ταξιάρχου Μιχαὴλ (χειρ., σ. 37, 65-68)³, περὶ ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξ αἰτίας καταφρονήσεως ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ προσφερομένου εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῆς Παναγίας ξυλίνου σπαθιοῦ (χειρ., σ. 38)⁴ κ. ἄ.

Ἐκ τῶν λατρευτικῶν συνηθειῶν μνημονεύομεν ἔθιμον, κατὰ τὸ ὁποῖον αἱ δαπάναι διὰ τὴν πανηγύριν ἁγίου τινός, οἷον τοῦ ἁγίου Γεωργίου, τῆς ἁγίας Αἰκα-

¹ Ἰδὲ *Φωκίωνος Γαλανοῦ*, ἐνθ' ἄν., σ. 28-29.

² Πρβλ. καὶ ἐνθ' ἄν., σ. 61.

³ Πρβλ. καὶ τὴν μελέτην *Περ. Γ. Ζερλέντου*, Ἱστορικαὶ ἔρευναι περὶ τὰς ἐκκλησίας τῶν νήσων τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου θαλάσσης, τόμ. 1, ἐν Ἑρμουπόλει 1913.

⁴ Ἰδὲ περὶ τῶν σχετικῶν παραδόσεων ἐν ἐκτάσει εἰς Ἑπετ. Λαογρ. Ἀρχεῖον, τόμ. 17 (1964), σ. 194-196.

τερίνης, τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, τοῦ ἁγίου Χαράλαμπος κ. ἄ., ἦτοι τὰ ἀπαιτούμενα χρήματα πρὸς παρασκευὴν γευμάτων εἰς τοὺς προσκυνητὰς κατέβαλλον ἀπὸ κοινοῦ τινὲς τῶν κατοίκων τῆς νήσου διάφοροι συνήθως δι' ἐκάστην πανήγυριν, οἵτινες ἐξ αὐτοῦ τοῦ λόγου ἐκαλοῦντο «ἀδελφοὶ» (χειρ., σ. 22-23), τὸ ἔθιμον ἀροτριάσεως κατὰ τὰς ἀπόκρεως ὑπὸ μετημφιεσμένων (χειρ. σ. 28-29), ἔθιμά τινα τοῦ Κλήδονα (χειρ., σ. 25) καὶ τὸ κατὰ τὸ Πάσχα κάψιμον τοῦ Ἰούδα (χειρ., σ. 27).

Θὰ ἦτο εὐκταῖον, ἂν ἀνελαμβάνετο προσπάθεια ὑπὸ τινος ἡσκημένου συλλογέως συστηματικῆς συγκεντρώσεως τοῦ λαογραφικοῦ θησαυροῦ ὁλοκλήρου τῆς νήσου, ἵνα οὕτως ἔχωμεν ἐπαρκῆ ὅπωςδήποτε εἰκόνα τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ αὐτῆς.

R É S U M É

**Rapport sur la mission folklorique à l'île de Sérifos
(2-9 octobre 1967)**

par St. Imellos

L'auteur pendant les huit jours de sa mission à Sérifos, une île des Cyclades, en octobre 1967, a recueilli un matériel folklorique très varié, qui constitue un manuscrit de 127 pages, de cahier déposé au Centre de recherches du folklore hellénique (No 3190). Il a aussi procédé à l'enregistrement de 38 mélodies populaires sur bandes de magnétophone.

Le manuscrit d'Imellos comprend 56 légendes, 28 longues chansons, 50 distiques, 19 proverbes, 4 incantations, la description de coutumes du culte populaire et de la vie sociale, ainsi que certaines superstitions et croyances magiques. La partie la plus importante du manuscrit est celle qui comprend les légendes locales dont la plus intéressante est la légende du château de la vieille femme, à laquelle se rattachent inséparablement les premiers vers d'une variante de la chanson du «Château - fort d' Orià».

Une caverne de l'île, communément appelée «La caverne du Cyclope» rappelle le fameux épisode de l'Odyssée. Suivant une tradition locale créée par un lettré l'épisode d'Ulysse et de Polyphème a eu lieu dans cette caverne de Sérifos. Une autre légende de Sérifos notée par Imellos nous parle de la coutume selon laquelle les jeunes gens de l'île tuaient les personnes âgées.

Des coutumes du culte populaire l'auteur mentionne celle qui veut que les frais de la fête d'un Saint, c.à d. l'argent dépensé pour les repas servis aux pèlerins, soient payés par certains habitants de l'île appelés «frères», le labourage se fait par des travestis pendant la période du carnaval etc.

Β'.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΗΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑΝ ΤΡΙΚΑΛΩΝ

(16 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ - 3 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1967)

ΥΠΟ ΑΝΝΗΣ Ι. ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ

Ἡ ἔρευνα εἰς τὴν ἐπαρχίαν Τρικάλων ἐγένετο τῆς βραχείας χρονικῆς διαρκείας αὐτῆς (16 Σεπτεμβρίου - 3 Ὀκτωβρίου) περιορίσθη εἰς τὴν κωμόπολιν Πύλην καὶ τὰ χωρία Ἁγίος Προκόπιος καὶ Κολονηροί. Ἡ συλλεχθεῖσα δὲ διὰ καταγραφῆς λαογραφικῆ ὕλης καὶ περιηγηθείσα εἰς τετράδιον (σελ. 488, σελ. 8 μεγάλ.) κατετέθη εἰς τὸ Κέντρον Λαογραφίας ὑπ' ἀριθ. 3212.

Εἰς τὴν ὕλην ταύτην περιέχονται:

α) Ἐκ τοῦ πνευματικοῦ βίου: ᾠδαὶ 181, νανουρίσματα 2, παραδόσεις 156, ἔπωδαί 4, παραμύθια 3, παροιμίαι 2, παιδιὰ 6, αἰνίγματα 35, εἰδήσεις περὶ μετεωρολογίας, ἀστρολογίας, μαντικῆς, μαγικῶν καὶ δεισιδαιμόνων συνηθειῶν, λαϊκῆς λατρείας καὶ δημώδους λατρικῆς.

β) Ἐκ τοῦ κοινωνικοῦ βίου πληροφορίαι ἀναφερόμεναι εἰς τὸ λαϊκὸν δίκαιον, τὴν κοινωνικὴν ὀργάνωσιν, τὸ παιδίον, τὸν γάμον, τὴν τελευτὴν κ. ἄ.

γ) Ἐκ τοῦ φυσικοῦ (ὕλικοῦ) βίου εἰδήσεις περὶ τῆς λαϊκῆς κατοικίας, ἐπιπλῶν καὶ σκευῶν, μελισσοκομίας, ποιμενικοῦ καὶ γεωργικοῦ βίου κ. λ. π.

Φωτογραφαί παρατίθενται σχετικαὶ πρὸς τὴν συγκομισθεῖσαν ὕλην. Πρὸς τοῦτοις ἐπραγματοποιήθη ἔτι καὶ ἡχογράφησις 133 μελωδιῶν ᾠμάτων καὶ μουσικῆς λαϊκῶν χορῶν (βλ. εἰς τὸ βιβλίον εἰσαγωγῆς μουσικῆς ὕλης ἀρ. 15112 - 15244).

Ἐκ τῶν καταγραφεισῶν παραδόσεων ἀναφέρεται ἡ ἀκόλουθος ἐκ Πύλης.

Μιὰ βολὰ ὁ πατήρ Κοσμάς πέρασε ὅλον τοῦ Ξηρόμερον κ' ἔφτασε στὸν Κραβασαρά, ἦθιλι νὰ πηγαῖν στὴν Πάτρα κ' ἤθελε νὰ ἀνταμωθῇ μὲ τὶς μαθητές τ' ἀλλὰ δὲν μπόρ' γι νὰ πηγαῖν γιατί ἦτανι θάλασσα κ' ἔρριξι ἀπάν' στὴν θάλασσα

¹ Συμφώνως πρὸς τὴν ὑπ' ἀριθμ. 56427/1967 ἐντολὴν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.